

КРИМСЬКОТАТАРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ МОВОЮ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

→ 2

НЕЙМОВІРНІ ПРИГОДИ ГЕНУ-ЕЗЦІВ В «ИСКОННО РУССКОМ» КРИМУ

→ 3

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА

№ 3
07.02.2020

літературно-художня, публіцистична

ЦЕРКВА І ВІЙНА: ЯК ДОВГО ЩЕ ІСНУВАТИМЕ УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА В ОКУПОВАНОМУ КРИМУ?

ГОСТРЕ ПИТАННЯ

Планомірне знищення Української православної церкви Київського патріархату (сьогодні ПЦУ) в Криму почалося одразу після незаконної анексії півострова Російською Федерацією. Церква та її очільник у Криму архієпископ Климент публічно засудили російську агресію, брали участь у захисті українських військових частин під час окупації та стали єдиним осередком українства, який зберігся після 2014 року на півострові.

ОЛЕНА ХАЛІМОН,
ІГОР СВІТЛИЧАНИН

З а майже 6 років окупації Криму відбувалися залякування священників та розмови з ними щодо «співпраці» на російські спецслужби, численні суди та юридичний тиск, фізичні перешкоджання та захоплення храмів з викраданням церковного майна. Правозахисники та релігієзнавці переконані, що Кремль порушує в окупованому Криму основоположні релігійні права людини та чинні міжнародні документи, що їх захищають.

Управління Кримської єпархії УПЦ КП у 2014 році принципово відмовилось від перереєстрації в Криму за законодавством країни, що незаконно анексувала Кримський півострів. Фактично, ця відмова стала приводом для переслідування священнослужителів і вірян УПЦ КП та захоплення майна церков, що діяли і діють на

Архієпископ Сімферопольський і Кримський ПЦУ Климент під стінами Кабінету Міністрів України, грудень 2019 року

тимчасово окупованій території згідно з чинним законодавством України.

Наслідком тиску на релігійну громаду протягом майже 6 років тимчасової окупації території Криму стало різке зменшення парафій і священників УПЦ КП. До окупації на Кримському півострові налічувалось 49 релігійних громад (парафії, місії, братства, монастир), наразі залишилось – 7. А з 23 священнослужителів на півострові продовжують свою роботу лише 4.

Однією з форм утисків УПЦ Київського патріархату в Криму стало вилучення приміщень церкви: ще в 2014 році УПЦ КП позбавили мінімум двох храмів. Протягом останніх років церква

веде боротьбу за головне приміщення – Кафедральний собор святих рівноапостольних князя Володимира і княгині Ольги, а також і за інші приміщення, розташовані в Сімферополі за адресою: вул. Севастопольська, 17. Дані приміщення ще 16 травня 2001 року постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим було передано Кримському Єпархіальному управлінню УПЦ КП. Приміщення загальною площею 1475,7 кв. м були передані церкві в безоплатне користування до 2050 року.

З березня 2014 року окупаційна кримська влада з порушенням норм міжнародного та українського законодавства почала розпоряджатися державною, ко-

мунальною та приватною власністю. 18 квітня 2014 року Володимир Константинов (на момент анексії очолював Верховну раду АРК) Постановою № 2059-6/14 вносить зміни до Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 16 травня 2001 року № 1801-2/01 «Про передачу Кримському Єпархіальному управлінню Української православної церкви Київського патріархату частини будівлі, розташованої на вул. Севастопольській, 17, у м. Сімферополі». Зрозуміло, Україна не давала згоди на такі зміни, у зв'язку з чим, такі дії є незаконними. Цією постановою Кримському Єпархіальному управлінню УПЦ КП передається все те ж

майно площею 1475,7 кв. м, на вул. Севастопольській, 17, у Сімферополі в оренду до 2050 року, але з визначенням ставки орендної плати за певною методикою розрахунку.

1 червня 2014 р. у селі Перевальному Сімферопольського району відбулося захоплення храму Покрови Пресвятої Богородиці. У травні 2017 року стало відомо, що приміщення, де розташовувався цей храм, передано УПЦ Московського патріархату.

З червня 2014 р. також припинив своє існування храм апостолів Петра і Павла і святителя Миколая Чудотворця у м. Севастополі. Протягом певного часу його настоятель проводив богослужіння у своїй власній квартирі, але «спілкування» з представниками ФСБ та законодавчі зміни, ухвалені Парламентом РФ (так звані «закони Яровой» – 06.07.16 р. № 374-ФЗ «Про внесення змін до Федерального закону «Про протидію тероризму і окремі законодавчі акти Російської Федерації в частині встановлення додаткових заходів протидії тероризму і забезпечення громадської безпеки» та 06.07.16 р. № 375-ФЗ «Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації і Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації в частині встановлення додаткових заходів протидії тероризму та забезпечення громадської безпеки», що набули чинності 20 липня 2016 року. Відповідно до нових законодавчих змін проповідання, молитва мають здійснюватися виключно у спеціально відведених місцях. Порушення цієї норми тягне за собою кримінальну відповідальність), призвели до того, що релігійна громада припинила своє існування.

→ 4

СПОГАДИ

ПОДОРОЖ НА КРИМ 1920 РОКУ

→

7

КРИМСЬКОТАТАРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ МООВОЮ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

ПОДІЇ

27 січня у столиці було презентовано книгу «Кримськотатарський національний рух у 1917–1920 рр. за архівами комуністичних спецслужб», яка стала ковтком свіжого повітря для історії та культури Криму загалом і кримськотатарського народу зокрема. Над випуском видання працювали дослідники – директор галузевого державного архіву СБУ Андрій Когут і науковий співробітник НДІ українознавства Міністерства освіти і науки України Андрій Іванець. Книга була випущена видавництвом «К.І.С.» за підтримки Міністерства інформаційної політики України загальним накладом 1000 примірників.

ОЛЬГА ГІНДЕС

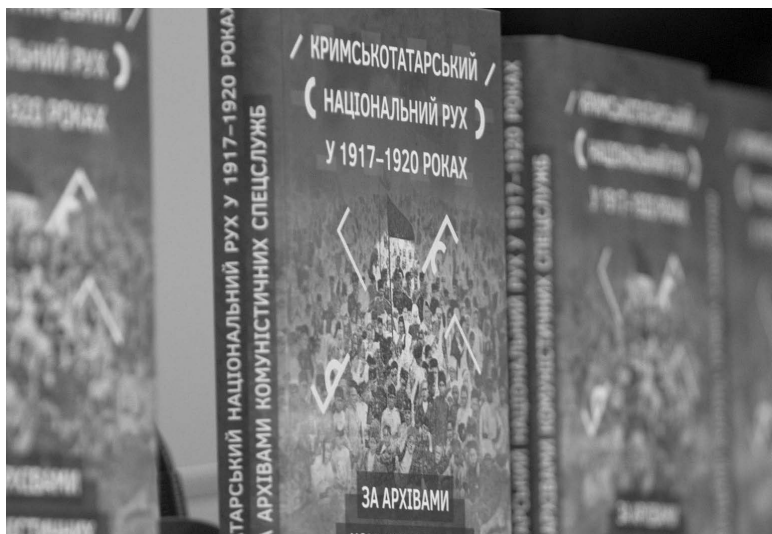
Крім авторів, під час презентації слово мали: голова Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров, доктор історичних наук Станіслав Кульчицький, кримський вчений, член Української громади Криму Петро Вольвач та голова Державної архівної служби України Анатолій Хромов.

Книга ділиться на дві частини – спочатку автори вводять читача в історію, а потім доповнюють її оригінальними архівними документами, які раніше були недоступні широкій публіці, таким чином надаючи дослідникам і пересічним читачам доступ до нововіднайдені, унікальної інформації. Видання проводить історичний екскурс в один із найважливіших періодів історії кримськотатарського народу – національний рух 1917–1920 років.

«Будь-яка розмова про сучасну Україну неможлива без Криму, а якщо ми говоримо власне про історичний досвід України, то ми також зобов'язані говорити про той історичний досвід, який для нас привносять кримські татари і історія кримськотатарського національного руху. Ми сподіваємось, що видання цієї книги буде своєрідною інтелектуальною провокацією», – зазначив Андрій Когут.

Співукладачі книги – директор галузевого державного архіву СБУ Андрій Когут і науковий співробітник НДІ українознавства Міністерства освіти і науки України Андрій Іванець

Презентована книга «Кримськотатарський національний рух у 1917–1920 рр. за архівами комуністичних спецслужб»

На думку авторів книги, запитання «Чий Крим?» залишається, на жаль, відкритим і відповідати на нього без звернення до архівних документів, без деконструкції імперських міфів неможливо. Тому основний задум цього дослідження – почати оприлюднювати документи з державного архіву СБУ, які є важливими не тільки з точки зору минулого, а й з точки зору майбутнього.

Андрій Іванець розповів, що вони з паном Когутом намагалися зробити це нове видання максимально цікавим для фахівців-істориків і не тільки. Востаннє збірники документів про кримськотатарський національний рух 1917–1920 рр. в Україні видавалися у 1993 році. Це була невелика, змістовна книжка, яка зараз, на жаль, недоступна широкому загалу. А тепер, з появою нових докумен-

тів, з'явилася потреба оновлення інформації.

Період 1917–1920 років, вважають автори книги, дуже важливий для історії кримськотатарського народу, адже саме в період національного руху була утверджена та національна кримськотатарська символіка, яку ми зараз бачимо.

Загалом книга містить у собі 30 документів, більшість з яких – документи із галузевого державного архіву СБУ. Так, дослідники оприлюднили документи з літерної справи комуністичних спецслужб «Міллі-Фірка», серед яких – протоколи слідчої комісії Кримськотатарського парламенту (травень–літо 1918 р.) щодо підрахунку людських жертв і матеріальних збитків від захоплення більшовиками влади в Криму, документи партії Міллі-Фірка, чекістські переклади документів та ін. Працювати над архівними документами співукладачі книги

почали ще два роки тому, а минулого року здійснили ретельний відбір.

Робота з цими документами, як зазначив пан Когут, не завжди була легкою, особливо це стосується роботи з географічними покажчиками. Це було пов'язано зі знищенням кримськотатарської топоніміки, тому багато назв населених пунктів віднайти майже неможливо. Дослідження кримськотатарської історії ускладнене тим, що дослідникам потрібно не лише працювати з документами, а також і відновлювати ті довідкові матеріали, які б дали змогу зрозуміти, про які географічні назви в них йдеться.

Голова Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров у своєму виступі відзначив дуже вдалий виклад інформації у книзі, адже навіть читач, який не дуже обізнаний в історії кримськотатарського народу, спочатку вводиться авторами в події того часу, а вже потім отримує документальне підтвердження.

Крім того, пан Чубаров провів аналогію між тодішньою і нинішньою ситуацією: «Ця книга дозволить зрозуміти сьогодишню позицію кримських татар. Вона демонструє, що на зламі часів, коли розпалася Російська імперія, кримські татари в Криму виявились єдиною етнічною спільнотою, що була найбільш організована і мобілізована. І проводячи свій перший Курултай, вони говорили, що найвищу владу має Всекримський парламент, акцентуючи в тому числі на праві кримських татар на віль-

На думку авторів книги, запитання «Чий Крим?» залишається, на жаль, відкритим і відповідати на нього без звернення до архівних документів, без деконструкції імперських міфів неможливо. Тому основний задум цього дослідження – почати оприлюднювати документи з державного архіву СБУ, які є важливими не тільки з точки зору минулого, а й з точки зору майбутнього.

ний розвиток. Сьогодні не всі українські політики розуміють це право на самовизначення кримських татар. Але тоді теж знайшлися сили, які заперечували це право. Такі дослідження мають бути взяті політиками в роботу, і вони мають стати орієнтиром для них».

Доктор історичних наук Станіслав Кульчицький, своєю чергою, акцентував увагу на тому, що в Україні всі мають знати, як розвивалась історія кримськотатарського народу, досліджувати кримськотатарський національний рух. Адже чим більше посилювався тиск, тим більше кримські татари згуртовувались. Сьогодні Росія продовжує курс детатаризації Криму. Україна вже визнала, що вони є корінним народом, тому є перспектива, що Крим має бути українським і там має бути саме кримськотатарська автономія.

Всі присутні були одностайними в тому, що великим плюсом видання є те, що автори не обмежуються лише паперовим варіантом – разом з усіма оригіналами документів книга представлена і в електронній формі онлайн. Також Центр визвольного руху розмістив на своєму сайті QR-код, проскануючи який, читач зможе відкрити оригінал видання.

Найголовніший висновок обговорення – сьогодні для українців визначальним є те, як ми ставимося до територіальної цілісності України, до її національних інтересів та національної спадщини та інтересів усіх етнічних груп.

Не забули згадати й про те, як можна побороти різні види дезінформації, пропаганди та використання історичних і культурних надбань, особливо під час тимчасової окупації та нищівної політики окупаційної влади. Ця книга посіла важливе місце в заповненні тих прогалів в історії, які маємо сьогодні.

НЕЙМОВІРНІ ПРИГОДИ ГЕНУЕЗЦІВ В «ИСКОННО РУССКОМ» КРИМУ

ПАМ'ЯТКИ КРИМУ

30 квітня 2019 р. у Римі відбулася зустріч національної ради італійської некомерційної організації Italia Nostra з російською делегацією у складі голови комісії етнографії й антропології Московського міського відділення Російського географічного товариства (ММВ РГТ) Стефанії Дзіні, вченого секретаря зазначеної комісії, наукового співробітника Інституту етнології й антропології ім. М. М. Миклухо-Маклая Російської академії наук (РАН) Микити Хохлова та керівника археологічного товариства «Терра» Руслана Тюріна з Воронежа.

ІГОР СВІТЛИЧАНІН

Під час зустрічі було підписано угоду про спільне вивчення генуезьких фортець чорноморського й азовського басейнів у рамках проекту Italia Nostra «Генуезькі фортеці світу – європейський проект Eirene 2016-2018», координатором якого є італійський професор, академік Джованні Спалла. В РГТ зазначили, що після відвідання відомих генуезьких фортець і пам'яток регіону, що вивчається, вчені складуть т.зв. «пейзажний план» об'єктів генуезької спадщини, вивчивши їх, разом із навколишньою територією, в їхньому фактичному стані за допомогою професійних зйомок, просторового сканування та побудови 3D-моделей фортець. Також пам'ятки планувалося дослідити в історичній перспективі на підставі архівних документів, сучасних та історичних топографічних карт. За підсумками роботи мали бути розроблені культурно-пізнавальні маршрути для приваблення та збільшення туристичних потоків, а також збереження питомих природних багатств і ландшафту регіону.

Мета, здавалося б, шляхетна – та тільки виконується злочинськими методами. Річ у тім, що йдеться про роботи на окупованій Росією території Криму без будь-якого погодження з українською стороною, яку навіть не було доведено до відома.

Судак, Судацька фортеця, російсько-італійська експедиція (зліва направо — Джованні Спалла, Микита Хохлов, Алла Полохіна, Стефанія Дзіні, Руслан Тюрін, Степан Неснов, Джордано Монтеккіо)

Заклучна прес-конференція за підсумками першої експедиції російсько-італійського проекту «Генуезькі фортеці Криму та чорноморсько-азовського басейну» в прес-центрі МІА «Россия сегодня», Сімферополь, жовтень 2019 р.

Проект «Генуезькі фортеці Криму та чорноморсько-азовського басейну», яким керує Джованні Спалла, реалізується за підтримки «постійного представництва республіки Крим при президенті РФ». Відтак годі дошкукуватися зайвого символізму в тому, що РГТ, яке є учасником схеми, очолює міністр оборони РФ Сергій Шойгу. Ця інституція поставила собі за мету дослідження приблизно десяти генуезьких фортець, наявних на Кримському півострові.

Влітку-восени 2019 року компанія зазначених на початку осіб, до якої долучилися старший науковий співробітник «Терри» Степан Неснов, голова її відділу архітектури Анна Полохіна та представник Державного університету Генуї Джордано Монтеккіо, незаконно працювала в Криму. За підсумками першої експедиції, що розпочалася 27 вересня 2019 р., було створено 3D-моделі трьох генуезьких веж Криму – Алустон, Чобан-Куле та Чоргунської. Тоді під час зустрічі з «в.о. віце-прем'єра республіки Крим» Ларисою Опанасюк Джованні Спалла оголосив про свій намір домогтися визнання генуезьких фортець у Криму світовою культурною спадщиною ЮНЕСКО в номінації «Фортеці світу», додавши, що проект, підтриманий Москвою та крим-

ською «радою міністрів» (не залишився осторонь і Генеральний консул РФ у Генуї Марат Павлов), є «суто культурним» і «стоїть над політичними суперечками між Росією та Україною».

У жовтні 2019 р. російсько-італійська група вчених прозвітувала про свою роботу під час прес-конференції «Італійське минуле Криму в сучасних дослідженнях» у прес-центрі МІА «Россия сегодня» в Сімферополі. Під час заходу Джованні Спалла розповів про лист, який Italia Nostra отримала від посольства України в Італії і в якому зазначалося, що незаконне перебування італійської експедиції на окупованій РФ території України є злочином; на це повідомлення він вирішив не реагувати. При цьому Спалла додав, що не всі члени Italia Nostra погодилися на кримську авантюру, хоч організація нібито й надала офіційний дозвіл на приїзд італійських вчених на півострів. Раніше Стефанія Дзіні заявляла журналістам, що не боїться персональних санкцій внаслідок роботи в окупованому Криму: мовляв, наука, культура та її цінності мають розглядатися поза політикою, як загальнолюдські.

За тиждень до згаданої прес-конференції прес-служба МЗС України у відповідь на інформаційний запит медіа-проект «Крим.Реалії» повідомила,

Під час зустрічі з «в.о. Віце-прем'єра республіки Крим» Ларисою Опанасюк Джованні Спалла оголосив про свій намір домогтися визнання генуезьких фортець у Криму світовою культурною спадщиною ЮНЕСКО в номінації «Фортеці світу», додавши, що проект, підтриманий Москвою та кримською «радою міністрів» (не залишився осторонь і Генеральний консул РФ у Генуї Марат Павлов), є «суто культурним» і «стоїть над політичними суперечками між Росією та Україною».

Село Чорноріччя (Севастополь), Чоргунська вежа (на фотографії Стефанія Дзіні, Джованні Спалла)

Ця заява, синхронізувавшись у часі, стала немовби зухвалою відповіддю на підписання Головою Верховної Ради України Дмитром Разумковим і направлення на підпис Президентові України Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо збереження культурних цінностей)», який, за очікуваннями авторів, має сприяти забезпеченню збереження національної культурної спадщини та національного надбання українського народу на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, АР Крим і Севастополя, де українська влада не може здійснювати свої обов'язки у повному обсязі.

Наскільки можна зрозуміти, ця ініціатива стосується суто призначення за спрощеною процедурою нових керівників культурних установ до вказаних територій. Яким чином це відбуватиметься – уявити складно: виглядає це приблизно як призначення гетьманом Павлом Скоропадським у 1918 р. посадовців на території, не контрольовані Українською Державою. На превеликий жаль, подібні законопроекти ініціативи до повної деокупації та реінтеграції Криму та Донбасу залишаються лише «струсом повітря» – в умовах, коли різноманітні «міжнародні експедиції», лояльні до держави-окупанта, вільно їздять на анексовані нею території без жодних реверансів у бік України та проводять там незаконну діяльність. Зокрема, ініціатори та виконавці проекту «Генуезькі фортеці Криму та чорноморсько-азовського басейну» запевнили, що триватиме він і цього року. І немає сумнівів у тому, що свого слова вони дотримують. Хто ж їм завадить?

ЦЕРКВА І ВІЙНА: ЯК ДОВГО ЩЕ ІСНУВАТИМЕ УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА В ОКУПОВАНОМУ КРИМУ?

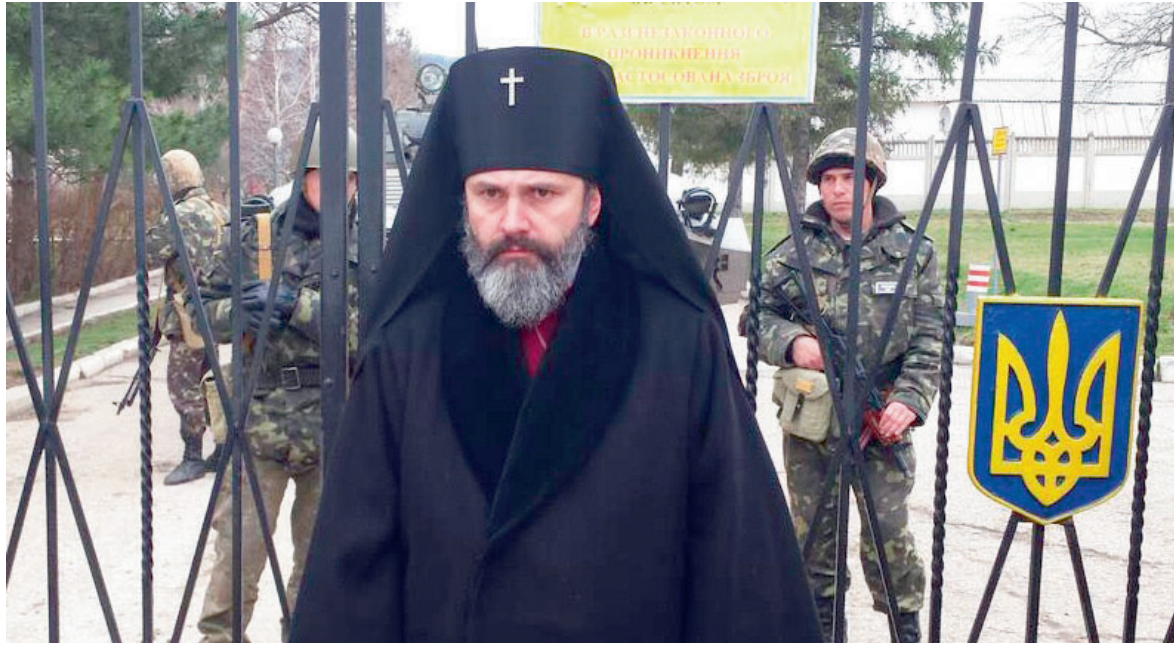
ГОСТРЕ ПИТАННЯ

З 2015 року й дотепер точиться найголовніша битва за українську церкву в Криму – саме так можна назвати судову тяганину навколо Кафедрального собору святих рівноапостольних князя Володимира та княгині Ольги в Сімферополі. Починаючи з 2015 року, окупаційна кримська влада разом з так званим «Міністерством майнових і земельних відносин Республіки Крим» намагаються відібрати храм у релігійної громади Української православної церкви Київського патріархату (Православної церкви України).

Протягом усіх років окупації, щоразу, як відбувалися утиски, напади, пограбування, суди, що стосувалися УПЦ, архієпископ Сімферопольський і Кримський Климент інформував про ці факти українські органи влади, президентів, громадськість письмово (зверненнями), проводив особисті зустрічі та численні прес-конференції.

10 грудня 2019 року владика Климент вдався до безпрецедентної акції – вийшов під стіни Кабінету Міністрів України й оголосив безстрокове голодування через бездіяльність української влади у питанні захисту і збереження української церкви в Криму. «Усі питання, які я п'ять років ставив перед Міністерством культури, Кабінетом Міністрів України, і зараз ставлю щодо захисту релігійної свободи в Криму, захисту церкви, ставлю в площині законів, які б комплексно вирішили цю проблему. Суть питання: на території Криму є майно, яким розпоряджалася Верховна Рада Криму, місцеві органи самоврядування. Верховна Рада Криму припинила своє існування. Хто вирішуватиме долю цього майна? Хто прийматиме рішення щодо відчуження, оцінки, судових позовів? Російська Федерація мені заявляє, що я незаконно займаю майно, бо це є федеральне майно РФ. І я уже вкотре питаю уряд України, а що Україна може сказати на противагу, що держава може сказати? Чи є це майно? Мені держава каже: воно нам не належить, бо Крим нам не належить, і ми нічого приймати не будемо – це відверті відповіді, які лунали в Міністерстві культури, це навіть зафіксовано на папері. Інше міністерство каже – механізму немає, законів немає, виникає запитання: а що ви робите вже майже 6 років? Тому,

Архієпископ Климент під час захоплення української військової частини у селі Перевальному Сімферопольського району, березень 2014 року

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Управління документування службової діяльності
вул. Богомольська, 10, м. Київ, 01601, тел. 256-0333, www.mvs.gov.ua
11 листопада 2019 року № 1514 зі ст. 25.10.2019
На № 0510-19 від 25.10.2019 № 24673/0-2-19 від 30.10.2019

Головному редактору газети «Кримська світлиця» Шекуну А. С.
вул. Васильківська, 1, м. Київ, 03040
krmysvitlytsia@gmail.com

Секретаріат Кабінету Міністрів України

Заступник начальника Леоніда КЛІВАДЕНКО

Лист від Міністерства внутрішніх справ України

Уряд України скористався таким правом та подав до ЄСПЛ декілька заяв проти Уряду Російської Федерації щодо порушення різних положень Конвенції. На цей час у провадженні ЄСПЛ перебуває 5 міждержавних справ проти Російської Федерації.

У справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» за № 20958/14 заявлені скарги щодо порушення статті 9 Конвенції з огляду на переслідування та утиски релігійних організацій в Криму та статті 1 Першого протоколу до Конвенції в контексті існування «адміністративної практики» та систематичних порушень прав людини з боку Російської Федерації у Криму.

Разом з тим слід зазначити, що в межах вказаної міждержавної справи не представляються інтереси конкретних фізичних та/або юридичних осіб.

Також релігійна організація може звернутися до ЄСПЛ з індивідуальною заявою у порядку статті 34 Конвенції. Так, будь-яка особа, неурядова організація або група осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї, можуть подати до ЄСПЛ відповідну заяву.

При цьому інформуємо, що порядок користування майном, яке мають право використовувати для своїх потреб релігійні організації, та яке, зокрема, є власністю держави, врегульовано статтею 17 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Принадгдно зазначаємо, що листи Мін'юсту не встановлюють норм права, а мають інформаційний характер.

Заступник Міністра

Олександр БАНЧУК

Згідно з оригіналом

ГОЛОВНИЙ СПЕЦІАЛІСТ УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТАМИ

Лист від Міністерства юстиції

Лист від Міністерства юстиції

Разом з тим, повноваження з прийняття рішень стосовно управління чи розпорядження майном, яке належить Автономній Республіці Крим, не віднесені (не делеговані) сьогодні до компетенції жодного з діючих органів державної влади України.

Більше того, відповідно до статті 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», за державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами, у тому числі територіальною громадою міста Севастополя, державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами публічного права зберігається право власності та інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території.

Враховуючи вищезазначене, на сьогодні Мінкультури не має жодних можливостей вирішити це питання самостійно.

Разом з тим, слід відзначити, що пропозиції щодо шляхів вирішення порушеного питання були підготовлені Міністерством культури України, зокрема Департаментом у справах релігій та національностей, ще у 2015 році.

Крім того, вказане питання за ініціативи Мінкультури для його міжвідомчого опрацювання було винесено на розгляд Комісії з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій при Кабінеті Міністрів України, засідання якої, під головуванням Віце-прем'єр-міністра України П.В. Розенка, відбулося 19 квітня 2018 року.

Доцільно також наголосити, що архієпископу Сімферопольському і Кримському УПЦ КП Клименту впродовж 2015-2019 років Міністерством культури України неодноразово надавались відповіді та роз'яснення щодо порушеного питання, в тому числі під час безпосередніх зустрічей з представниками і керівництвом Міністерства.

Міністерство культури України в черговий раз підтверджує свою готовність взяти в межах відведеної компетенції участь у розробці проекту відповідного окремого спеціального (політичного) рішення, яке уможливить вирішення питання передачі у власність релігійній організації частини приміщення у м. Сімферополь Автономної Республіки Крим, після визначення уповноваженими органами державної влади України суб'єкта прийняття такого владного рішення.

Перший заступник Міністра

Світлана ФОМЕНКО

Лист від Міністерства культури України

зважаючи на бездіяльність державних органів влади, я вдався до цієї акції – оголосив голодування. І вимагаю вирішення цього питання, яке б забезпечило гарантії безпеки вірян Православної церкви України в Криму, яке б зберегло Управління епархії і Кафедрального собору, бо якщо не буде Управління і Кафедрального собору, говорити про те, що в Криму збереглося щось українське, не можна», – заявив архієпископ Климент 11 грудня 2019 р. під час проведення круглого столу на тему: «Питання деокупації Криму в державній політиці України».

* * *

Ще у листопаді 2019 року від редакції газети «Кримська світлиця» були направлені звернення до українських чиновників, де їм було поставлено 5 запитань для розуміння того, що ними здійснено або не здійснено у межах своїх повноважень за неповних 6 років окупації Криму щодо збереження та захисту української церкви в Криму.

1. Які заходи здійснюються Кабінетом Міністрів України щодо захисту прихожан, віруючих та священників Кримської епархії Православної церкви України (Української православної церкви)?

2. Які нормативно-правові акти були ініційовані Кабінетом Міністрів України щодо захисту прав релігійних громад, що здійснюють церковну діяльність на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя?

3. Чому Кабінетом Міністрів України не прийняті зміни та доповнення до Проекту Постанови КМУ від 31 січня 1996 року №143 «Про передачу нерухомого майна військових місцевостей, які звільняються Чорноморським флотом, у власність Автономної республіки Крим та у власність м. Севастополя» та не прийнято Постанову КМУ про передачу безоплатно у власність Управління Кримської епархії Української православної церкви Київського патріархату будівлі № 1 військового містечка № 119, розташованої на вул. Севастопольська, 17, кв. № 548 в м. Сімферополь Автономної Республіки Крим, пропозиції щодо яких були запропоновані та направлені Представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим для вирішення питання захисту існування Кримської епархії УПЦ КП (нині Кримська епархія ПЦУ (УПЦ)) на тимчасово окупованій території АР Крим? (Пропозиції щодо вирішення цього питання були направлені листами Представництва Президента в АР Крим за №01/354/01-08 від 14 липня 2015 року до Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, за №01/281/01-08 від 29 травня 2015 року до Віце-прем'єр-міністра – міністра культури України, за №01/199/01-08 від 29 квітня 2016 року до Прем'єр-міністра України). Окрім цього, в 2018 році з цього питання було дано доручення Президента України до Кабінету Міністрів України (Лист до Президента України архієпископа Сімферопольського і Кримського Климента від 19 травня 2018 року за №01/02-08).

4. Чи були звернення Кабінету Міністрів України до правоохоронних органів щодо захисту державного приміщення, розта-

шованого на вул. Севастопольська, 17 у м. Сімферополь Автономної Республіки Крим, що перебуває в оренді Кримської єпархії УПЦ КП (нині Кримської єпархії ПЦУ (УПЦ)), у зв'язку із захопленням його російськими так званими органами влади «Республіки Крим» та так званими рішеннями окупаційних судів Російської Федерації?

5. Як планується вирішувати питання захисту прав віруючих та захисту державного приміщення, що перебуває в оренді Кримської єпархії УПЦ КП (нині Кримської єпархії ПЦУ (УПЦ)) у місті Сімферополі Автономної Республіки Крим?

Витяги з відповідей, а також скан-копії самих листів, що надійшли на звернення редакції, наводимо нижче:

У Міністерстві закордонних справ України підкреслили, що 22 грудня 2018 року Генеральна Асамблея ООН схвалила резолюцію щодо кримського питання 73/263 «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим і місті Севастополь (Україна)», в якій засуджується тиск, що чиниться на релігійні громади, зокрема, представників УПЦ КП та представників інших конфесій.

Також до ситуації зі знищенням храмів було привернуто увагу у Вашингтоні, в липні 2019 року під час Другої міністерської зустрічі зі сприяння свободі релігій та у листопаді 2019 року на засіданні Постійної ради ОБСЄ.

Міністерство культури України наголосило, що на сьогодні у чинному законодавстві відсутні механізми для передачі частини майнового комплексу на вул. Севастопольській у власність ПЦУ, і Мінкультури не має жодних можливостей вирішити це питання самостійно. Однак наприкінці листа чиновники пропонують розробити проект «спеціального політичного рішення», яке уможливить вирішення питання передачі майна. Закономірно виникає запитання: «Чому за майже 6 років анексії Криму такого «політичного рішення» досі немає?».

У Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України зазначили, що відсутнє законодавство щодо прийняття рішень про розпорядження майном, що належить Автономній Республіці Крим.

Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України у листі зазначило, що, оскільки Верховна Рада Автономної Республіки Крим припинила своє існу-

Архієпископ Климент біля храму Покрови Пресвятої Богородиці у селі Перевальному Сімферопольського району під час захоплення української військової частини, березень 2014 року

Відповідно до частини 2 статті 17 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» «культові будівлі і майно, які становлять державну власність, передаються організаціям, на балансі яких вони знаходяться, у безоплатне користування або повертаються у власність релігійних організацій безоплатно за рішеннями обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а в Республіці Крим - Уряду Республіки Крим».

Зважаючи на викладене, вирішення вказаного питання шляхом внесення змін в постанову Кабінету Міністрів України від 31.01.1996 № 143 «Про передачу нерухомого майна військових містечок, які звільняються Чорноморським флотом, у власність Автономної Республіки Крим», так як це було запропоновано Архієпископом Сімферопольським і Кримським Православної Церкви України Климентом, є неможливим у зв'язку з припиненням повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим (згідно постанови Верховної Ради України від 15.03.2014 № 891-VII «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим»).

Лист від Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України

У контексті донесення до іноземної аудиторії правди про ситуацію у релігійній сфері на окупованих РФ територіях України особливу роль відіграє діяльність України у рамках міжнародних організацій, взаємодія у багатосторонньому форматі.

22 грудня 2018 р. Генеральна Асамблея ООН за ініціативи України схвалила резолюцію 73/263 «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)».

Як і в попередніх резолюціях з кримського питання, схвалених у минулі роки, у цьому документі Генасамблея ООН підтвердила відданість суверенітету, політичній незалежності, єдності та територіальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах, а також засудила тимчасову окупацію Російською Федерацією частини території України – АР Крим та м. Севастополь і підтвердила невизнання їхньої анексії.

У резолюції засуджується тиск, що чиниться на релігійні громади, зокрема, переслідування вірян Української Православної Церкви Київського патріархату та представників інших конфесій. Документ містить вимогу до Російської Федерації забезпечувати права всіх осіб, уникаючи дискримінації на основі походження, релігії чи віри.

16-18 липня 2019 р. у м. Вашингтон проходила організована Державним департаментом США Друга Міністерська зустріч зі сприяння свободі релігій. У

Лист від Міністерства закордонних справ України

виступі глави української делегації, Заступника міністра закордонних справ України С.О.Кислиці на цьому форумі, в якому взяло участь понад 1000 представників урядів, громадянського суспільства та релігійних громад зі 106 країн світу, наголошувалося, що внаслідок російської агресії свобода релігії на тимчасово окупованих територіях на сході України та в Криму перебуває під постійною загрозою. Підкреслено, що Росія повинна покласти край репресивній політиці своїх окупаційних адміністрацій і дотримуватися міжнародних зобов'язань щодо свободи віросповідання.

У Другій Міністерській зустрічі взяв також участь Архієпископ Сімферопольський і Кримський ПЦУ Климент.

У заяві делегації України щодо триваючої російської агресії проти України та незаконної окупації Криму, виголошеній Постійним представником України при міжнародних організаціях у Відні С.Цимбалюком на 1246-му засіданні Постійної ради ОБСЄ 7 листопада 2019 р., було привернуто увагу до загрози знищення храмів Православної Церкви України у Сімферополі та Євпаторії. У заяві наголошувалося, що ситуація на півострові вимагає пильної уваги міжнародної спільноти, в тому числі ОБСЄ.

Начальник Управління з питань закордонного українства та гуманітарного співробітництва

Л.В.Дір

Лист від Міністерства закордонних справ України

вання, то внесення змін у постанову Кабміну є неможливим.

У Міністерстві юстиції акцентували увагу, що в Європейсько-

му суді з прав людини перебуває 5 міждержавних справ проти Росії. І в одній зі справ заявлені скарги щодо переслідування та утисків релігійних організацій у Криму.

Водночас, Законом чи іншими законодавчими актами не визначено повноважень Кабінету Міністрів України щодо прийняття рішень про розпорядження майном, що належить Автономній Республіці Крим, та стосовно якого унеможливлене прийняття рішень органами Автономної Республіки Крим, як власника зазначеного майна.

З метою захисту майнових прав управління Кримської єпархії Української православної церкви Київського патріархату Мінекономіки листами від 15.01.2016 № 3211-13/976-07, від 01.02.2016 № 3211-13/2593-07 було запропоновано Кримській єпархії взяти участь у формуванні інформації для доповнення новими скаргами міждержавної заяви проти Російської Федерації до Європейського суду з прав людини.

Перший заступник Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Павло КУХТА

Калузіна, 200-47-73*3204

Лист від Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

І на завершення відповідь від Управління документування службової діяльності Міністерства внутрішніх справ України, яке повідомляє, що з 2014 до 2019 року листи від КМУ щодо захисту державного приміщення, розташованого у Сімферополі за адресою: вул. Севастопольська, 17 (Кафедральний собор святих рівноапостольних князя Володимира і княгині Ольги), не надходили (!) та не обліковувалися (!). Тобто факти переслідування релігійних громад, захоплення майна церкви, захоплення храмів не зафіксовані, і відповідати за це ніхто не буде?

Показовим також є той факт, що у своїх відповідях чиновники проігнорували останнє запитання: «Як планується вирішувати питання захисту прав віруючих та захисту державного приміщення, що перебуває в оренді Кримської єпархії УПЦ КП (нині Кримської єпархії ПЦУ (УПЦ)) у місті Сімферополі Автономної Республіки Крим?». Це свідчить про те, що планів захищати українську церкву в анексованому Криму та власність церкви у влади немає. Також це означає, що архієпископ Климент та прихожани Української православної церкви залишилися сам на сам із репресивною російською (читай, совєцькою) машиною в Криму.

Втім, на тлі окресленої ситуації досить позитивно й обнадійливо виглядає зустріч архієпископа Сімферопольського і Кримського Української православної церкви (Православної церкви України) Климента з міністром у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб України Оксаною Колядою, що відбулася 30 січня 2020 року в Києві. Під час цієї зустрічі були обговорені питання захисту релігійної громади Кримської єпархії Української православної церкви (ПЦУ) в Криму, а також збереження української ідентичності на півострові.

Всі ці питання, на думку очільниці міністерства, можуть бути врегульовані відповідною Постановою ВР України, проект

якої «Про надання Кабінету Міністрів України повноваження щодо управління частиною майнового комплексу Кафедального собору святих рівноапостольних князя Володимира та княгині Ольги» в січні 2020 року підготували в Мінветеранів спільно з Представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим. У цій Постанові Кабміну надаються повноваження щодо управління частиною майнового комплексу Кафедального собору Православної церкви України (ПЦУ) в окупованому Сімферополі. Як вважають у міністерстві, цей документ допоможе захистити права релігійної громади Кримської єпархії ПЦУ від незаконних дій, переслідування та утисків з боку окупаційної «влади» Криму.

У тому, що ці переслідування та утиски триватимуть і далі й створюватимуться додаткові системи контролю та тиску, сумніватися не доводиться, адже Росія як держава-окупант завжди витискає і витискатиме/знищуватиме «не згодних» з її політикою, особливо, якщо можна ще й забрати майно. Для української влади відстояти та захистити церкву та майно на окупованому півострові – це своєрідний тест на зрілість. Але чи пройде вона його з гідністю?

ФОРМУВАННЯ УРЯДУ СОЛОМОНА КРИМА

ЯК ЦЕ БУЛО...

Соломон Крим

Коли завершилася світова війна, держави Антанти, побоюючись, що після відходу німців територія Криму буде зайнята радянською Росією, вирішили надіслати туди свої війська. У листопаді 1918 р. об'єднана англо-французька ескадра у складі 3 дредноутів, 8 крейсерів, 12 міноносців та великої кількості транспортів прибула на Севастопольський рейд.

ТЕТЯНА БИКОВА,
К.І.Н., НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

У грудні в Севастополі перебувало 5,5 тис. сухопутних військ союзників (без особового складу військового флоту)¹. На вимогу Антанти уряди Італії та Греції також надіслали свої кораблі та піхоту в порти півдня України і Криму. Загальна чисельність антантівських військ, що перебували у Криму, досягла 10 тис.²

15 листопада на з'їзді представників міст, повітів та волосних земств було сформовано новий склад Крайового уряду на чолі з Соломоном Кримом (голова Ради міністрів, міністр землеробства й крайового майна). До його складу увійшли: М. Богданов (міністр внутрішніх справ), адмірал В. Канін (морський міністр), генерал М. Будчик (керуючий військовим міністерством), В. Набоков (міністр юстиції), М. Винавер (міністр зовнішніх справ), П. Боровський (міністр праці, крайовий секретар і контролер, виконувач обов'язків керуючого справами Ради міністрів), О. Барт (міністр фінансів), О. Стевен (міністр продовольства, торгівлі і промисловості, виконувач обов'язків міністра шляхів сполучення, пошт, телеграфів і громадської

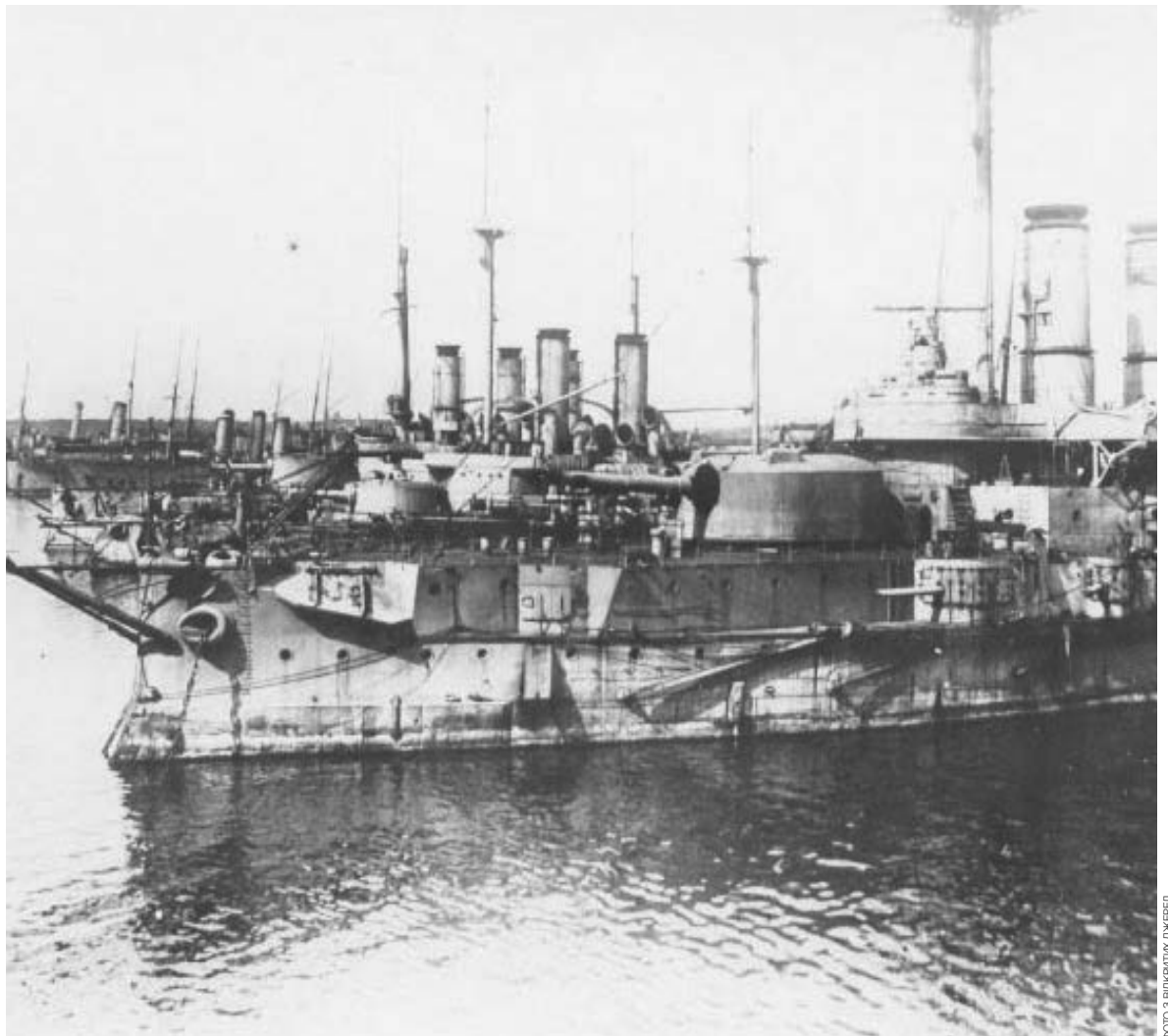
14 листопада було видано декларацію «До населення Криму», в якій уряд проголосив свою програму дій. Вона передбачала «прагнення до відродження єдиної Росії», під якою він розумів «не стару бюрократичну, централізовану Росію, побудовану на придушенні та пригніченні народностей, а вільну демократичну державу, в якій будуть забезпечені права на самобутню культуру всіх національностей. Уряд вважає своїм обов'язком забезпечити інтереси всіх національностей Криму. Він потурбується про задоволення справедливих устремлень і законних інтересів татарської частини населення».

роботи), С. Ніконов (міністр народної освіти і віросповідань, голова медичної ради при міністерстві внутрішніх справ), М. Колишкевич (керуючий крайовою канцелярією)³.

За словами В. Оболенського, «головою Кримського крайового уряду обрали саме С. Крима через те, що ми сподівалися на його популярність серед татар, які його проводили як свого кандидата, виборщиком від Феодосійського повіту в усі Державні Думи. Коли він був членом Думи та Державної ради, він завжди підтримував зв'язок з кримськими татарами й палко захищав їхні інтереси. Замінюючи татарський уряд Сулькевича російським, нам було потрібно показати татарам, що ми не маємо наміру вести політику, ворожу татарському населенню, і фігура С. Крима на чолі нового уряду, як нам здавалося, надавала достатні гарантії в цьому відношенні»⁴.

Проте подібні намагання ні до чого не призвели. Уряд, до складу якого не тільки не увійшло жодного кримського татарина, але й були негайно звільнені ті два кримських татарина – рядові працівники, які залишалися в апараті від уряду С. Сулькевича⁵, не зміг залучити на свій бік симпатії кримськотатарського народу. С.-А. Айвазов згадував: «Татарський парламент, за винятком двох осіб, прийняв рішення не визнавати уряд Соломона Крима, не підпорядковуватися йому. Соломон Крим постанову парламенту вважав незаконною. Після розпуску парламенту міліфірківці скликали Всекримський з'їзд, на якому були присутні більше 600 делегатів. З'їзд, обговоривши питання визнання чи невизнання уряду С. Крима, одногослоно ухвалив: не визнавати. С. Крим був змушений це рішення прийняти»⁶.

Ці слова також підтверджуються мемуарами кадета Д. Пасманіка, який пізніше, явно

Військові кораблі в Севастопольській бухті

видаючи бажане за дійсне, зазначав: «С. Крим сподівався з часом долучити і татар до участі у місцевій владі. Але вони рішуче відмовлялися, сподіваючись на якісь чудеса, які мали б знову віддати Крим виключно до їхніх рук... Населення, за винятком татарських шовіністів і деяких гвардійських офіцерів, зустріло нову владу з повною довірою»⁷.

14 листопада було видано декларацію «До населення Криму», в якій уряд проголосив свою програму дій. Вона передбачала «прагнення до відродження єдиної Росії», під якою він розумів «не стару бюрократичну, централізовану Росію, побудовану на придушенні та пригніченні народностей, а вільну демократичну державу, в якій будуть забезпечені права на самобутню культуру всіх національностей. Уряд вважає своїм обов'язком забезпечити інтереси всіх національностей Криму, він потурбується про задоволення справедливих устремлень і законних інтересів татарської частини населення». Але при цьому особливо підкреслювалося, що уряд мав своїм завданням «посилити зв'язок відірваної німцями та сепаратистським урядом генерала Сулькевича частини території Росії (тобто Криму) і сприяти возз'єднанню цієї частини зі всією Росією, беручи за основу засади російської державності у внутрішній політиці і вірність союзникам у зовнішній політиці».

У декларації підкреслювалося, що уряд скасовує всі встановлені німцями та попереднім урядом «сепаратистські закони, встановлені привілеї для особливої категорії «кримських громадян» та всі обмеження щодо органів самоврядування». Оскільки кримський уряд «прийняв владу лише тимчасово, до створення єдиної російської державної влади», то через це з його урядової програми уряд «виключив будь-які великі соціальні реформи, які можуть бути прийняті лише у всеросійському масштабі».

Своїм першочерговим завданням уряд вважав: «Зближення з усіма державними організаціями, які прагнули до возз'єднання Криму з єдиною Росією на основі російської державності», відбудову органів громадського самоврядування та переобрання їх згідно з «законами Тимчасового уряду»; скликання Кримського крайового сейму; проведення «рішучої боротьби з більшовизмом з метою припинення зростання його впливу на маси». Особливо було підкреслено, що уряд виступає проти вимог кримських татар про «надання їм культурно-національної автономії та самоврядування»⁸.

Таким чином, другий Кримський крайовий уряд, на відміну від першого, конструював себе як тимчасовий.

Згадана у Декларації «татарська частина населення» невдов-

зі відреагувала на неї. В газеті «Крым» від 27 листопада було надруковано статтю «Крым та С. С. Крим», в якій саркастично зазначалося: «Наскільки є великою схожість між цими двома іменами, настільки ж велика та прірва, яка відкрилася перед Кримом з перших же кроків політики кабінету С. С. Крима»⁹.

1 Надинский П.Н. Очерки по истории Крыма. – Ч. 2. – Симферополь, 1957. – С. 125.

2 Гарчев П.І., Овод В.В. Про створення Кримської Радянської Республіки в 1919 р. // УІЖ. – 1992. – No 4. – С. 22.

3 Состав правительств Крыма периода гражданской войны. // Известия Крымского республиканского краеведческого музея (Симферополь). – 1995. – No 11. – С. 13-14; Хроника революционных событий в Крыму. 1917-1920 гг. – Симферополь, 1969. – С. 102.

4 Оболенский В.А. Крым в 1917-1920-е годы // Крымский архив. – 1996. – No 2. – С. 20.

5 Винавер М.М. Наше правительство. (Крымские воспоминания 1918-1919 гг.). – Париж, 1928. – С. 82.

6 Асан-Сабри Айвазов. История национального движения в Крыму // http://www.vatanym.ru/?an=vs305_mpl

7 Пасманик Д. Революционные годы в Крыму // Крымский архив (Симферополь). – 1999. – No 4. – С. 84.

8 Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф.-Р.999. – Оп. 1. – Спр. 163. – Арк. 87 – 88 зв.; Ф.-Р.1000. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 1 – 2.

9 Цит. за кн.: Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. – Симферополь, 2008. – С. 445.

ПОДОРОЖ НА КРИМ 1920 РОКУ

СПОГАДИ

(Скорочено)

Восени 1920 року¹, коли фронт наш², що йшов на південь від Львова аж до румунського кордону, якийсь час стояв на одному місці і нічого ще не віщувало нам такого сумного кінця, як це показала вже пізня осінь, до штабу нашого командування приїхав з Криму від Врангеля полк. Нога³, з легітимаціями, підписаними, як годиться, командою армії Врангеля.

ЛЕВКО ЧИКАЛЕНКО

Я не пам'ятаю вже, хто там був підписаний, від якої саме особи чи з ініціативи якої особи він до нас приїхав, але факт той, що прийнято його було як офіційного представника. Приїхав він до нас тому, щоб ініціативою з боку «Командования Вооружённых Сил Юга России»⁴ уневажити ті ворожі настановлення, що запанували межі двома арміями після смутної пам'яті осені 1919 року, коли біломосковські війська так ганебно викинули нас із Києва, порізнівши нас з галичанами і, нарешті, самі вже хитаючись, загнали нас у трикутник смерті під Любаром⁵.

Довго цей полковник вештався і в штабі командарма, і в штабі Головного Отамана⁶ в Хриплині, аж поки, чи то обставини того вимагали, чи то, може, таки сам він чимось так уплинув, наш уряд вирішив послати на Крим, як відповідь на їхню гречність, свою делегацію.

Уряд наш, головню військовий, дуже хотів досягнути врешті якогось порозуміння з Врангелем, бо, по-перше, цього вимагала стратегія, коли йде війна проти спільного ворога – червоної Москви, а по-друге, вже занадто багато приходило «прелестних» листів та чуток про симпатії оточення Врангеля до українців, про «українізацію» армії та про наших людей на високих посадах там. Немало, мабуть, в цьому напрямі зробив і сам полк. Нога, щоб і в словах, і в ділах нашого військового командування почулися прихильні до порозуміння натяки.

Наш цивільний уряд, даючи згоду військовим на відрядження на Крим делегації, зажадав, щоб у склад її було введено особу, що хоч трохи орієнтується в громадсько-політичних справах, і щоб якось по можливості певніші ві-

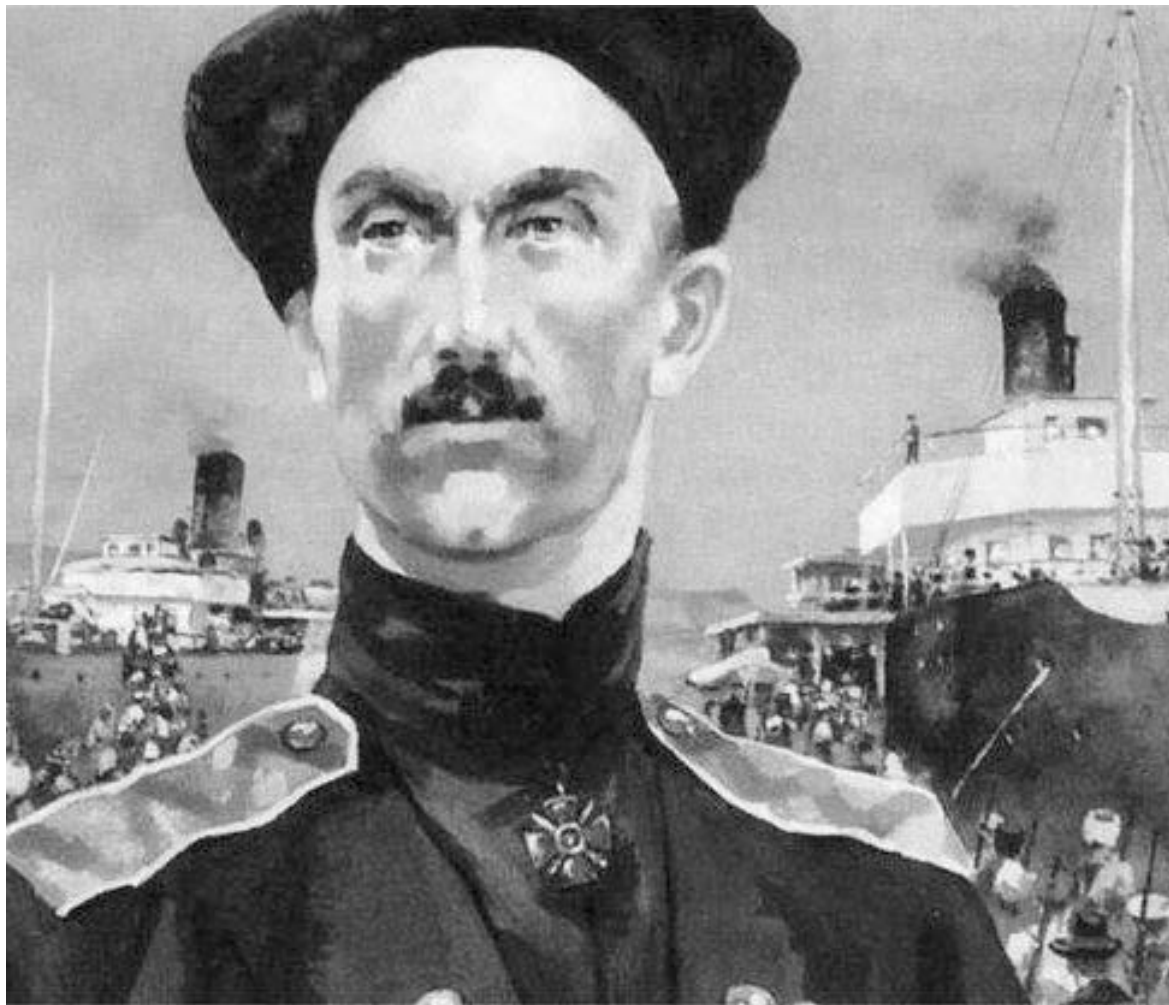

ФОТО З ВІСНИКА ДЖЕРЕЛ

домості привезти з Криму про те, що там робиться. Вибір випав на мене. Прем'єр Прокопович⁷ сповістив мене про це, і я з Тарнова⁸, не гаючись довго, приїхав до Хриплина⁹, де був тоді штаб Головного Отамана.

Отже, коли уряд Директорії, чи властиво головне командування у серпні 1920 р. стало перед потребою послати делегацію до «Командования ВСЮР», на чолі якого тоді вже стояв ген. Врангель, а не ген. Денікін, приділили і мене до складу цієї делегації як людину більш-менш компетентну в козацких питаннях та питанні Доброармії¹⁰. Обговоривши справу з Прем'єром і з Головним Отаманом і одержавши певні поради щодо своєї поведінки і до завдання самої поїздки, я мусив ще їхати до штабу армії, щоб там добути собі такі самі уповноваження від армії, які вже отримали наші члени делегації, що виїхали до Криму через Румунію, де мусили декілька днів перебути і почекати мене. Отримавши легітимації на ім'я сотника артилерії¹¹, вернувся я в Хриплин, дістав від начальника отаманської охорони новеньку військову одягу, закупив що потрібно було в Станіславові¹² і, нарешті, цілком забезпечившись різними «перепустками» та грішми з Міністерства фінансів, поїхав через Чернівці до Букарешта¹³. Там затримала мене кілька днів неприємна біганина по різних «сігуранцах»¹⁴ і з тижневим запізненням я, нарешті, добрався до Галацу¹⁵, де вже наша делегація, очолена

Литвиненком¹⁶ та в складі полк. Крата¹⁷, хор. Роменського¹⁸ та Івана Блудимка¹⁹ чекала на мене і на великий пароплав «Саратов», що мав нас вивести з Рені до Севастополя. Я щасливо попав до наших в готель тоді, коли полк. Ноги, що їхав разом з ними, не було в них. Коли появився полк. Нога, то ми вже добре познайомились між собою і швидко зішлись думками на конкретній справі, яку і вони, і я цілком самостійно, не змовляючись, намітили раніше.

Цікаво, що ні Севастополь, ні Ялта, хоч як там багато східного елементу в людності і в архітектурі, ніколи не викликали у мене порівняння ні з Одесою, ні з малими й великими містами Румунії.

Пароплав, що віз нас, було це звичайне буксирне судно, яке, взявши нас на себе, почало плавбу по широкій та могутній ріці, зв'язуючись товстезними лінвами з величезними берлинами, повними врангелівських майбутніх вояків. Справа в тому, що під час розгрому Доброармії червоними пізньої осені 1919 року попали на польську та румунську територію величезні її частини і тепер, з наказу Антанти, вони скеровувалися до Галацу, а відтіля вже водою з пересідкою в Рені на великі морські пароплави були одвожувані на Крим під команду Врангеля. Були це в основному останки частин Бредова²⁰, які воювали проти нас, і з якими потім, як інтернованими, прийшлося нам зустрічатися всюди на станціях Галичини,

а найбільше в Станіславові, де вони простоювали днями й тижнями, просуваючись повільно грузовими потягами з таборів інтернованих у західній та південній Польщі до Румунії. На всіх цих берлинах, що підчепилися до нашого судна в Галаці і вздовж по дорозі, де вони стояли прив'язані до берега, було багато чоловіків, жінок і дітей. Чи по власному проханні, чи то з ласки команди пароплава, але дуже швидко на палубі та в деяких каютах пароплава набралось декілька десятків офіцерських дам з малими дітьми. Жаль було дивитися на цих обідраних, обшарпаних пань та панн, здебільшого жінок, сестер та дочок блискучих колись гвардійських офіцерів, які з неприхованою радістю та насолодою розташувалися – після брудних таборів, поїздів та берлин – на чистенькому пароплаві. Серед офіцерів знайшлося декілька знайомих нашого полковника Крата, які з нагоди зустрічі, або швидше, може, з нагоди захисної каюти на пароплаві, влаштували досить солідні «возлізання».

Далі буде...

(Подається за Виданням: Чикаленко Євген. Щоденник (1918-1919). – К.: Темпора, 2011. – 424 с. – С. 389-407)

1 Здебільшого у джерелах часом відвідин Криму делегацією Директорії УНР подається серпень 1920 р. (Тут і далі – прим. ред.)

2 Мається на увазі Армія УНР.

3 Нога Ярослав Дмитрович (нар. у 1880 р., рік смерті невідомий) мав дворянське походження; скінчив

Отже, коли уряд Директорії, чи властиво головне командування у серпні 1920 р. стало перед потребою послати делегацію до «Командования ВСЮР», на чолі якого тоді вже стояв ген. Врангель, а не ген. Денікін, приділили і мене до складу цієї делегації як людину більш-менш компетентну в козацких питаннях та питанні Доброармії.

Володимирський Київський кадетський корпус і Єлисаветградське кавалерійське юнкерське училище. У званні полковника у 1920 р. був представником штабу головнокомандувача при кримській групі «збройних сил півдня Росії».

4 Далі у тексті редактором скорочено до ВСЮР.

5 Селище на Житомирщині. Маються на увазі події листопада 1919 р., коли Українська Галицька армія увійшла до складу Добровольчої армії генерала Денікіна, після чого частини Армії УНР опинилися у «трикутнику смерті» (Любар – Чортотарія – Миропіль) поміж Червоною, Добровольчою та польською арміями, потерпаючи від епідемії тифу.

6 Симона Петлюри.

7 Вячеслав Прокопович – голова Ради міністрів УНР у травні-жовтні 1920 р.

8 Тарнув (Тарнов, Тарнів) – місто у Польщі. У 1920-1923 рр. було осідком Державного Центру УНР в екзилі.

9 Село поблизу Івано-Франківська.

10 Добровольча армія – оперативно-стратегічне об'єднання Білої армії у листопаді 1917 – березні 1920 рр.

11 Про те, що автор спогадів був військовим чи брав участь у бойових діях, відомостей нема; вочевидь, вказане звання було «присвоєне» задля права участі у військовій делегації.

12 Сучасний Івано-Франківськ.

13 Версія назви столиці Румунії.

14 Siguranța (рум.) – безпека.

Самоназва таємної поліції Румунії (1908-1948).

15 Портове місто на сході Румунії.

16 Іван Литвиненко – полковник Армії УНР, Лицар Залізного хреста та Хреста Симона Петлюри. Працював у контррозвідці Державного Центру УНР в екзилі. Під час Другої світової війни – інструктор старшинських шкіл УПА, згодом підпільник. Розстріляний НКВС у 1947 р.

17 Михайло Крат – полковник Армії УНР.

18 Ймовірно, Кость Роменський, хорунжий піхоти Армії УНР.

19 Іван Блудимко (Блуденко) – хорунжий Армії УНР, інженер-гідротехнік.

20 Микола Бредов – російський генерал-лейтенант. З квітня 1918 р. служив у Генеральному штабі армії Української держави. У листопаді-грудні 1918 р. брав участь у створенні проросійських добровільних загонів, з кінця 1918 р. – в «Доброармії». У 1919 р. брав участь в окупації «ВСЮР» Полтави, Києва та Чернігова. Після переходу через Західну Україну був інтернований з усім загonom у Польщі. З частиною вояків повернувся до армії Врангеля у Криму, де перебував у резерві. У листопаді 1920 р. евакуювався до Туреччини, звідти переїхав до Болгарії. У 1945 р. був заарештований НКВС, подальша доля невідома.

ЯК МИ УЖЕ АНОНСУВАЛИ, ЦЬОГО РОКУ НА ШПАЛЬТАХ НАШОЇ ГАЗЕТИ ДРУКУВАТИМУТЬСЯ ТВОРИ КРИМСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ З ПЕРШОГО ЛІТЕРАТУРНОГО АЛЬМАНАХУ «ГРОНО». НА ЙОГО СТОРІНКАХ ЗІБРАНЕ ГРОНО ТЕКСТІВ, НАПИСАНИХ РІЗНИМИ АВТОРАМИ, ПРОТЕ КОЖЕН З НИХ МАЄ ВЛАСНІ СТИЛЬ І МАНЕРУ, СВІЙ НЕПОВТОРНИЙ ПОГЛЯД НА СВІТ І ПОДІЇ, ЩО ВІДБУВАЮТЬСЯ.

МАЙСТЕРНЯ СЛОВА

БЕЗГОЛОВИЙ СУЛТАН

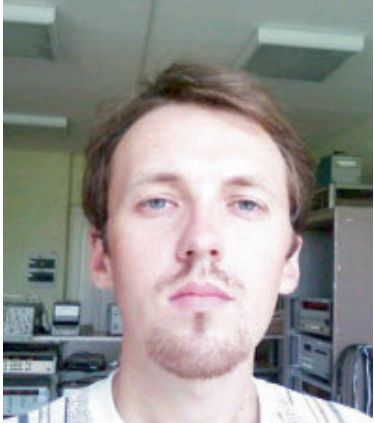

ФОТО З ВИДПЕЧАТКУ ДЖЕЧЕЛІ

У сьогоднішньому числі пропонуємо оповідання кримчанина Олега Деріма, це – своєрідна притча про справедливість, віру та людську мудрість. З творами письменника читачі «Кримської світлиці» вже знайомі – одне з його оповідань друкувалося на сторінках нашого видання у 2018 році.

Олег Дерім народився в 1982 році у Севастополі. У 2004 р. закінчив Севастопольський технічний університет, за фахом – радіоінженер. Пише детективи та фантастику, робить переклади віршів (зокрема з кримськотатарської).

ОЛЕГ ДЕРІМ

Коли ж караван зупинився на днювання, то його очільник так звернувся до прочан, які приєдналися до купців тиждень тому: «Знаю я, що давно ви вже в путі, багато країв перейшли, чимало людей зустріли. Але ж і ми, купці, люд мандрівний — здивувати нас чимось важко. Якщо хтось з-поміж вас розповість казку, яку ми ще не чули, то не візьмемо з нього проїзне». Усі розповіли по казці, але кожного переривали купці криком: «Годі! Знаємо, що там далі», поки ос-

таннім не виступив карама-нець:

— Не знаю, чи чули ви про безголового султана, але спробую розповісти його історію.

Було це чи ні — хтосьна, але давно колись жив у Китаї султан на прізвисько Щасливий. І справді, велося йому безжурно: народ любив свого пана, усі війни він вигравав, а в гаремі його було дев'яносто дев'ять найвродливіших жінок з усього світу.

І ось одного дня викликає султан до себе візира і каже йому:

— Ти, візире, служив і мені, і моєму батькові, і батькові мого батька. Ти перший серед мудреців моєї держави. Тобі одному я можу сказати, що набридло мені прізвисько Щасливий. Личить воно безтурботному юнакові, а статечному мужеві належить мати поважніший титул. Хочу бути найсправедливішим володарем у світі. Що мені для цього треба зробити?

Мудрий візир без зайвих міркувань відповів так:

— Викорніть усі кривди, заповідні народу урядниками й намісниками твоїх земель, і прославлене буде твоє ім'я назавжди. Та коли бажаєш, щоби тебе звали Справедливим, мій пане, то знай також, що ніколи вже не станеш щасливим. Усякого лиха, що його пересічному люду доводиться зазнавати, і ти дізнаєшся. Усі чужі біди перегорюєш, і отруять вони тобі серце. Чи наважишся ти на це?

Цілий рік з ранку до вечора султан особисто перевіряв справоздання з усіх установ, з ранку до вечора розглядав скарги простолуду, з ранку до вечора по майданах усіх міст і містечок котилися голови урядників-злочинців.

Постав лад у державі, людям дихалося вільніше, а султан, хоч і звали його вже всі Справедливим, щодалі хмурнішав. Знову викликав він візира і сказав йому так:

— Наказав я зварити тебе в олії, візире. Мав ти рацію, коли казав, що не матиму більше щастя. Отруйли мене чужі лиха, тяжкіє на мені кров страчених. Та не маю зла на тебе через це. Я став Справедливим, тому караю тебе, свого вчите-

Фото Марини Касперської - <https://illustrators.ru>

ля, радника та приятеля, не за своєю примхою, а за твій злочин.

Не злякався візир:

— Служив я й тобі, мій пане, й твоєму батькові, й батькові батька твого, і не було за мною жодного переступу. Може, якийсь задрісник вчинив наклеп на мене? Кажі, мій пане, в чому полягає моя вина?

Султан гірко посміхнувся:

— Ти і сам добре знаєш, що я не вірю наклепам на друзів. Я сам виявив ув обрахунковій книзі, що витрачається на тебе зі скарбниці зайвий золотий щороку. Хоч як це мало, але все ж злочин.

Упав навколійки візир:

— Заборонено мені казати тобі, мій пане, куди витрачається цей золотий.

— Хіба в тебе є, крім мене, ще один господар? Ким заборонено? — розгнівався султан.

— Твоїм батьком, мій пане. Він перед смертю зв'яз з мене слово не говорити тобі про це.

— Я тепер султан! Я єдиний, хто може наказувати тобі! Кажі всю правду, якщо не бажаєш бути звареним в олії.

— Тоді ходімо, мій пане, — промовив візир і повів здивованого володаря десь у глиб палацу.

Довго вони йшли плутаниною переходів, сходів, двориків — такий великий був у султана палац, що він уже й не впізнавав тих місць — поки не опинилися у низенькій кімнатці. Візир запалив там свічку, і при її світлі султан побачив золоту, з вишуканими візерунками скриньку, яка лежала просто на підлозі. Поряд стояв глечик з водою та тареля з хлібом. Візир постукав по скриньці, і зсередини неї висунулася шухлядка, в якій були два маленьких горнятка. В одне візир налив з глечика води, а в друге накришив скибку хліба. Відтак знову постукав по скриньці, і шухлядка повернулася на місце.

— На цей хліб і воду й витрачається золотий щороку, — почастяв візир.

— Що там? — спитав приголомшений султан.

— Ніхто не знає, мій пане. Скриньку подарували ще твоє-

му батькові, але він не наважився її відчинити через те, що на ній є напис.

Візир підніс свічку ближче до скриньки і султан прочитав: «Відчиниш — матимеш щастя, матимеш щастя — наложиш головою».

Візир уже рушив до виходу з кімнатки, коли побачив, що султан зачаровано дивиться перед собою.

— Але ж ти не відчиниш її! — візир був такий наляканий, що навіть забув додати «мій пане».

— Я хочу знову бути щасливим, — прошепотів султан, — дарма, що накладу головою.

Коли султан відчинив скриньку, то побачив там, заввишки хіба з мигдаль, у жалюгідному лахмітті юнака, який їв хліб та пив воду з горняток у шухлядці.

— Хто ти такий? — спитав султан.

Юнак ворухив губами, та голос його був такий тихий, що не було чути навіть шелесту.

Далі буде...

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

ОКУПОВАНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Від самого початку окупації Кримського півострова Російська Федерація сконцентрувала значні зусилля на забезпеченні повної інтеграції освітнього простору Криму в освітній простір РФ. Внаслідок цього зі шкільної програми зник предмет «Історія України», а українська мова та література викладаються як шкільний предмет лише обмеженому колу дітей, або ж навчання проводиться факультативно. Але як протидіє цьому наша держава, зокрема Міністерство освіти та науки України, й яких заходів вживається для того, щоб реалізувати політику у сфері освіти з урахуванням окупованих територій? Про це дізнаєтесь в наступному номері з відповідей чиновників МОНУ на запити нашої газети.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета Свідцтво про державну реєстрацію КВ № 23715-13555Р від 06.02.2019 р.

Засновники

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Видавець

ТОВ «Видавничий дім «Українська культура»

Юридична адреса

03040, м. Київ, вул. Васильківська, 1

Директор

В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Головний редактор

Андрій ШЦЕКУН

Дизайн та верстка

В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Надруковано:

ФОП Ключук С.М., вул. Заводська, 37 В, м. Чернівці, 58007.

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.

Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС BY 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету

Передплатна ціна на 2020 р.: на 6 місяців – 162,90 грн. на рік – 325,80 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонементу.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.

Ціна договірна

